

РОЗДІЛ 2 – ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

УДК 37.032:796.011.3 – 057.87

ОБҐРУНТУВАННЯ СИСТЕМИ ВИХОВАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПРОЦЕСІ ПОЗААУДИТОРНОЇ СПОРТИВНО-МАСОВОЇ РОБОТИ

Довгань Н. Ю.

*Миколаївський міжрегіональний інститут розвитку людини ВНЗ Університет «Україна»,
вул. 2-а Воєнна, 22, м. Миколаїв, Україна*

borovik_v69@mail.ru

У статті розглянуто особливості системи виховання фізичної культури студентів вищих навчальних закладів у процесі позааудиторної спортивно-масової роботи. Розкрито поняття «система» та «педагогічна система». Описано педагогічну систему виховання фізичної культури студентів вищих навчальних закладів у процесі позааудиторної спортивно-масової роботи. Педагогічна система виховання фізичної культури студентів апробована в навчально-виховному процесі Київського національного торговельно-економічного університету та Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини ВНЗ Університет «Україна».

Ключові слова: педагогічна система, фізична культура студента, позааудиторна спортивно-масова робота, методи, форми, засоби, дидактичні принципи, наукові підходи, компоненти, критерії.

ОБОСНОВАНИЕ СИСТЕМЫ ВОСПИТАНИЯ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНТОВ ВУЗОВ В ПРОЦЕССЕ ВНЕАУДИТОРНОЙ СПОРТИВНО-МАССОВОЙ РАБОТЫ

Довгань Н. Ю.

*Николаевский межрегиональный институт развития человека ВУЗ Университет
«Украина», ул. 2-я Военная, 22, г. Николаев, Украина*

borovik_v69@mail.ru

В статье рассмотрены особенности системы воспитания физической культуры студентов высших учебных заведений в процессе внеаудиторной спортивно-массовой работы. Раскрыто понятие «система» и «педагогическая система». Описано педагогическую систему воспитания физической культуры студентов высших учебных заведений в процессе внеаудиторной спортивно-массовой работы. Педагогическая система воспитания физической культуры студентов апробирована в учебно-воспитательном процессе Киевского национального торгово-экономического университета и Николаевского межрегионального института развития человека ВУЗ Университет «Украина».

Ключевые слова: педагогическая система, физическая культура студента, внеаудиторная спортивно-массовая работа, методы, формы, средства, дидактические принципы, научные подходы, компоненты, критерии.

BACKGROUND OF UNIVERSITY STUDENTS' PHYSICAL CULTURE EDUCATION IN THE PROCESS OF EXTRACURRICULAR SPORTS WORK

Dovgan N.

Open International University "Ukraine" of Human Development, Mikolayiv, Ukraine

borovik_v69@mail.ru

The article deals with the system's features of university students' physical culture education in extracurricular sports work.

The concepts of "system" and "educational system" are investigated. It was described the pedagogical educational system of university students' physical training in extracurricular sports work, which was carried out at Kyiv National Trade and Economic University and Open International University "Ukraine" of Human Development. Presented educational system consists of prognostic, targeted, methodical, content-procedural, organizational and

administrative units that are in the relationship and interdependence. Prognostic block determines the levels of diagnostic methods of students' physical culture formation level (high, basic, average, low) and components (intellectual-mental, motivational-emotional, motor-activity). Targeted block reveals the purpose and expected result of university students' physical culture formation in extracurricular sports work.

Methodical block includes scientific approaches, didactic principles, methods, forms and means. Content-procedural mechanism displays of personal development as the basis of the process of students' physical culture formation, which involves phasing process. Organizational management block represents a psychological and pedagogical conditions of successful functioning of educational system: the creation of healthy educational environment; partners of subjectivity; systematic process to motivate students extracurricular sports work; content of improving health technology in students' physical education. The proposed pedagogical system of university students' physical education in the extracurricular sports work, in our opinion, can be used in the design of educational environment at universities in Ukraine.

Key words: educational system, student' physical education in extracurricular sports work, methods, forms, tools, didactic principles, scientific approaches, components, criteria.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Здійснення дієвого фізичного виховання студентської молоді в Україні є актуальною проблемою, вирішення якої має важливе значення для розвитку суспільства, держави, виробництва, фізичного та духовного вдосконалення молодого покоління сьогодні і в майбутньому. Тому важливою складовою професійної підготовки студентської молоді є формування у неї соціальної активності в гармонії з фізичним розвитком на засадах пріоритету здоров'я.

Фізичне виховання розглядається сучасною педагогічною і психологічною наукою як особливий вид діяльності, що сприяє вихованню кращих фізичних, моральних, інтелектуальних, психічних якостей і пов'язаний з формуванням цілісної, гармонійної особистості та її здоров'я. Це положення підтверджується дослідженнями Н. М. Анікеєвої, І. Д. Беха, Л. І. Божович, Л. В. Волкова, А. В. Запорожця, Г. С. Нікіфорова. Незважаючи на значну кількість психолого-педагогічних досліджень, проблема виховання фізичної культури студентів ще недостатньо досліджена в теоретико-методичному аспекті, оскільки лише у першому наближенні розкрита сутність і структура виховання фізичної культури, не розкриті специфічні принципи фізичної культури, не розроблена педагогічна система виховання фізичної культури студентів вищих навчальних закладів у процесі позааудиторної спортивно-масової роботи, недостатньо впроваджені в навчально-виховний процес сучасні інноваційні здоров'язберігаючі технології. Недостатня обізнаність не дає можливості студенту відчувати себе учасником навчально-виховного процесу, в якому враховані його інтереси, знання, досвід та інші індивідуальні ресурси щодо розвитку фізичних якостей, збереження здоров'я під час навчально-професійної діяльності.

Водночас через свою багатоаспектність проблема виховання фізичної культури студентів вищих навчальних закладів у процесі позааудиторної спортивно-масової роботи потребує подальшого спеціального і ґрунтового визначення, що дасть змогу усунути суперечності між: необхідністю виховання у студентської молоді позитивного ставлення до фізичної культури як до особистісної цінності і недостатнім застосуванням у вищих навчальних закладах інноваційних змісту, форм і методів фізичного виховання та неадекватністю традиційних методів впливу на цей процес; значним розвивальним потенціалом позааудиторної діяльності щодо виховання фізичної культури студентів вищих навчальних закладів та усвідомленням важливості формування у студентської молоді активного інтересу до фізичного, морального та духовного самовдосконалення.

Усунення названих суперечностей, на наш погляд, потребує насамперед розробки та впровадження науково-обґрунтованої педагогічної системи виховання фізичної культури студентів вищих навчальних закладів у процесі позааудиторної спортивно-масової роботи, можливості якої у вищих навчальних закладах використовуються ще недостатньо. Розв'язання означених протиріч можливе за умови створення у ВНЗ педагогічної системи виховання фізичної культури студентів вищих навчальних закладів у процесі позааудиторної

спортивно-масової роботи, відповідно до якої буде здійснюватися організація позааудиторної спортивно-масової діяльності студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню системи позааудиторної роботи з формування фізичної культури студентів вищих навчальних закладів присвячені роботи Д. Бойка, Т. Івчатова, О. Гаврилюка, Л. Ковальчук, Г. Матукової, О. Марків, Л. Маценко, Л. Пилипей, С. Пішуна, С. Футорного, Ю. Ядвіги та ін. Їх праці демонструють позиції авторів щодо вдосконалення різних напрямів, методів, функцій, засобів здійснення та результатів фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності студентської молоді, проте в жодній з праць не представлено цілісного уявлення про систему виховання фізичної культури студентів вищих навчальних закладів у процесі позааудиторної спортивно-масової роботи. Отже, у зв'язку з цим виникла необхідність у розробці педагогічної системи виховання фізичної культури студентів вищих навчальних закладів під час проведення позааудиторних занять у спортивних секціях, загальної фізичної підготовки, самостійних занять та фізкультурно-масових заходів, її впровадженні й апробації в умовах ВНЗ. Це стало головною метою формувального етапу експерименту, який здійснювався на базі Київського національного торговельно-економічного університету та Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини «Університет “Україна”».

Недостатня на сьогоднішній день дослідженість зазначеної проблеми, її важлива соціальна значущість для виховання фізичної культури студентів як однієї з умов збереження і зміцнення здоров'я студентської молоді й обумовили вибір теми дослідження та визначили його мету і завдання.

Мета статті (постановка завдання) – викласти концепцію системи виховання фізичної культури студентів вищих навчальних закладів у процесі позааудиторної спортивно-масової роботи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Приступаючи до розгляду педагогічної системи виховання фізичної культури студентів вищих навчальних закладів у процесі позааудиторної спортивно-масової роботи, визначимо дефініції понять «система» та «педагогічна система». Система (від грецького – ціле, складене з частин; поєднання) – сукупність елементів, які перебувають у відношеннях і зв'язках один з одним, що утворює певну цілісність, єдність [1]. Найвні визначення педагогічної системи відображають певний аспект поняття «педагогічна система»: ефективність функціонування будь-якої педагогічної системи залежить від її властивостей, взятих у комплексі, які детермінують взаємозв'язок отриманого результату та дії соціальних законів (А. Субетто); цілісне утворення, множина взаємозв'язаних структурних і функціональних компонентів, підпорядкованих цілям навчання та виховання (Н. Кузьміна); концептуальний підхід до вирішення педагогічних завдань (О. Дахін); проектування педагогічних технологій (М. Панфілов); два шляхи вдосконалення педагогічних систем: інтенсивний (здійснюється завдяки внутрішнім резервам) та екстенсивний (грунтується на залученні додаткових потужностей (інвестицій) – нових засобів, обладнання, технологій, капіталовкладень (І. Підласний)).

У представленому дослідженні концепція педагогічної системи є ідеальною конструкцією, у якій інтегрується спосіб розуміння та пояснення сутності і природи конкретного об'єкта. Така педагогічна система, на думку Г. П. Пустовіта, має загальні і специфічні ознаки, властиві лише їй [2]. Загальними ознаками визначають зовнішню цілісність, складну внутрішню будову, зумовлену взаємозв'язками і взаємозалежностями, та можливістю входження окремо взятої педагогічної системи до більшої як підсистеми; специфічними – ознаки кожної педагогічної системи, які впливають із її характерного змісту, призначення, результату, особливостей взаємозв'язків між компонентами тощо [2]. Таке розуміння педагогічної системи, на нашу думку, надає можливість відображення цілісного, керованого освітнього процесу, який має особливості поділятися на частини (підсистеми, блоки), структурними компонентами яких є елементи (принципи, цілі, завдання, методи, функції,

прийоми, форми роботи), функціонування яких спрямоване на досягнення певної мети і вирішення відповідних цій меті завдань.

Отже, під педагогічною системою ми розуміємо освітній процес, який базується на психолого-педагогічних і методичних засадах організації навчально-виховного процесу на позааудиторних заняттях з фізичного виховання у вищих навчальних закладах, який відображає головні напрями та тенденції розвитку фізичної культури і спорту в системі загальної освіти університету, специфіку організації навчально-виховного процесу з фізичного виховання, особливості організації та матеріально-технічного забезпечення позааудиторних занять з фізичного виховання.

З огляду на це, нами здійснено спробу створення педагогічної системи виховання фізичної культури студентів вищих навчальних закладів у процесі позааудиторної спортивно-масової роботи, котра інтегрує в собі наукові, психолого-педагогічні й організаційно-управлінські наукові підходи до організації освітнього процесу у ВНЗ. Візуалізуємо педагогічну систему виховання фізичної культури студентів вищих навчальних закладів у процесі позааудиторної спортивно-масової роботи як відображення авторських поглядів на особливості навчально-виховного процесу ВНЗ (див. рис. 1).

Схарактеризуємо основні складники пропонованого ідеального уявлення про систему виховання фізичної культури студентів вищих навчальних закладів у процесі позааудиторної спортивно-масової роботи. Для характеристики системи виховання фізичної культури студентів вищих навчальних закладів у процесі позааудиторної спортивно-масової роботи нами визначено такі категорії, як: підходи, принципи, компоненти, критерії, рівні, мотиви, завдання, форми, методи здійснення, психолого-педагогічні умови, продукт та результат діяльності, котрі співвідносяться між собою як системні утворення з різних рівнів системи понятійних рядів.

Представлена на рис. 1. педагогічна система складається з 5 блоків: прогностичний, цільовий, методичний, змістовно-процесуальний, організаційно-управлінський.

У прогностичному блоці ми визначили методи діагностики рівнів сформованості фізичної культури, яка забезпечує готовність студентів до набуття знань у сфері фізичної культури та засвоєння освітніх знань й інноваційних технологій на позааудиторних заняттях з фізичного виховання, збереження і зміцнення здоров'я; інформаційної потреби в галузі фізичної культури, яка забезпечує фізичну активність, підвищення фізичної та розумової працездатності, здорового способу життя, тілесної досконалості, розвитку рухового інтелекту (здібності до тонких моторних рухів) та виховує позитивне ставлення до занять з фізичного виховання щодо удосконалення потреби у фізичному саморозвитку та самовдосконаленні; цілеспрямованості у спортивно-масовій діяльності; навчальній діяльності в галузі фізичної культури і спорту; рухової активності протягом тижня; фізичного розвитку, змагальної діяльності та активного дозвілля студентської молоді.

Цільовий блок розкриває мету педагогічної системи – виховання фізичної культури студентів ВНЗ у процесі позааудиторної спортивно-масової роботи як умови розвитку всебічно розвиненої особистості студента.

Методичний блок містить наукові підходи, дидактичні принципи, методи, форми та засоби, реалізація котрих сприяє ефективному здійсненню процесу виховання фізичної культури студентів вищих навчальних закладів у процесі позааудиторної спортивно-масової роботи, який ґрунтується на синтезі особисто-орієнтованого, діяльнісного, спортивно-орієнтованого, системного, середовищного підходів та теоретичних концепціях вивчення і розробки особисто-орієнтованих оздоровчих технологій та педагогічних інновацій у фізкультурно-спортивній діяльності.

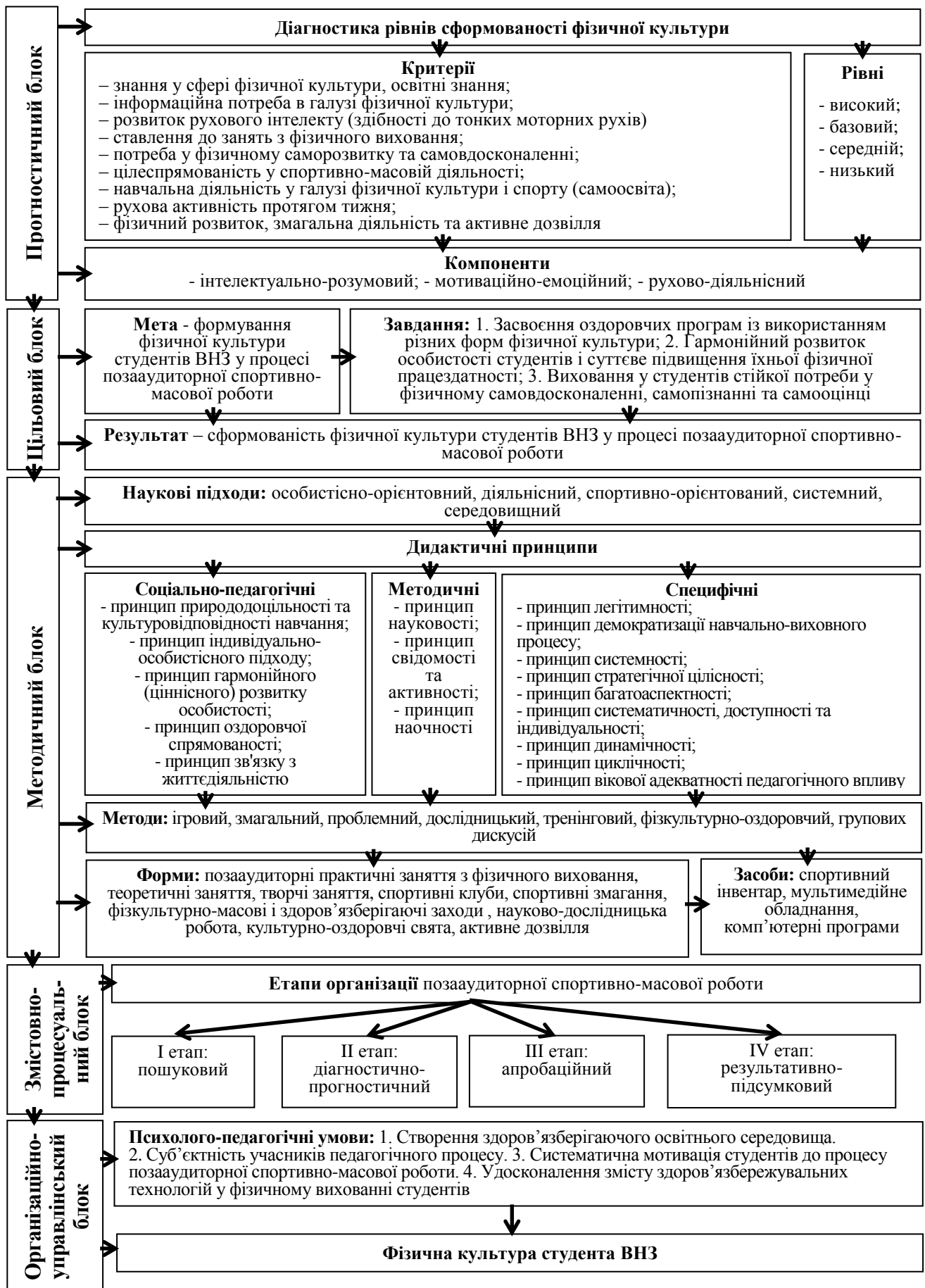

Рис. 1. Педагогічна система виховання фізичної культури студентів вищих навчальних закладів у процесі позааудиторної спортивно-масової роботи

Для успішного визначення мети виховання фізичної культури студентів вищих навчальних закладів у процесі позааудиторної спортивно-масової роботи нами було обґрунтовано такі дидактичні принципи: 1. Соціально-педагогічні (принцип природодоцільності та культуровідповідності навчання; індивідуально-особистісного підходу; гармонійного (ціннісного) розвитку особистості; оздоровчої спрямованості; зв'язку з життєдіяльністю); 2. Методичні (принцип науковості; свідомості та активності; наочності); 3. Специфічні (принцип легітимності; демократизації навчально-виховного процесу; системності; стратегічної цілісності; багатоаспектності; систематичності, доступності та індивідуальності; динамічності; циклічності; вікової адекватності педагогічного впливу).

Дидактичні принципи відбивають у своєму змісті фундаментальні закономірності навчання (усталені залежності його результатів від умов організації), які реально існують у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів, що визначають загальне спрямування навчально-виховного процесу, його цілі, зміст і методику організації [4].

Методичний блок педагогічної системи відображає інноваційні педагогічні технології, які включають методи, форми та засоби виховання фізичної культури студентів вищих навчальних закладів у процесі позааудиторної спортивно-масової роботи. Такі методи, як: ігровий, змагальний, специфічний, проблемний, дослідницький, тренінговий, фізкультурно-оздоровчий, групових дискусій – дозволяють оптимізувати процес фізичного виховання та набуття необхідних теоретичних і практичних знань та вмінь, застосовувати в навчальному процесі інноваційні педагогічні технології, а також зумовлюють відкритість, гнучкість, варіативність і динамічність педагогічного процесу.

Серед традиційних методів проведення занять з фізичної культури у ВНЗ чільне місце займають сучасні фізкультурно-оздоровчі технології та велике розмаїття фітнес-програм [3]. У цьому контексті поняття «технологія» включає в себе парадигмальні основи спеціальних знань і практичного досвіду реалізації фізкультурно-оздоровчого потенціалу різних, як традиційних, так і нових, зазвичай інноваційних форм рухової активності з використанням сучасних засобів забезпечення та контролю. Фізкультурно-оздоровчі технології найбільш поширені в сучасних видах рухової активності у програмах: з атлетизму, шейпінгу, стретчингу, пілатесу, степ-аеробіки, фітнес-йоги, різновидів танцювальної аеробіки тощо. Ці технології нами застосовувалися на позааудиторних заняттях з фізичного виховання, оскільки вони комплексно сприяли покращенню стану здоров'я, формуванню стійкої мотивації до занять фізичними вправами та оволодінню системою знань у галузі фізичної культури і спорту.

Запропоновані нами методи реалізувалися через різноманітні форми навчання, здійснювалися під керівництвом викладача фізичного виховання і передбачають індивідуальні, групові та масові залучення до систематичних занять фізичною культурою і спортом, зокрема: а) основною формою фізичного виховання студентів ВНЗ є позааудиторні практичні заняття з фізичного виховання: спортивні секції, загальна фізична підготовка, самостійні заняття фізичними вправами; б) теоретичні заняття – лекції (проблемні лекції), семінари, бесіди, діалогові турніри, основою яких є моделювання педагогічних ситуацій; в) творчі заняття – індивідуальна програма розвитку фізичних якостей студентів, самостійна робота з фізичними вправами у позааудиторній діяльності; г) створення та вдосконалення спортивних клубів за видами спорту, що дозволяють цілеспрямовано впливати на розвиток особистості студентів і забезпечити необхідну ступінь їх готовності до спортивного вдосконалення; д) фізкультурно-масові і здоров'язберігаючі заходи – спортивні свята, показові виступи, спортивні змагання за видами спорту, спортивні флешмоби («Ранкова зарядка», «Ми обираємо спорт», «Ми – за спорт та здоров'я», оздоровчий біг, танцювальні елементи), активне дозвілля, туристичні походи; е) науково-дослідницька робота дозволяла визначити зв'язок фізичної культури з галузями інших наук, специфіку системи фізичного виховання, а також методику формування фізичної культури майбутнього фахівця.

Змістовно-процесуальний блок нами визначався в три етапи організації позааудиторної спортивно-масової роботи: перший етап – пошуковий, на якому визначалося формулювання

мети та завдання, виявлення, оцінка і ранжування досліджуваної проблеми. Другий етап – діагностично-прогностичний – розроблення засобів діагностики та впровадження системи фізичного виховання студентської молоді, визначення основних критеріїв, компонентів та рівнів сформованості фізичної культури студентів, підвищення рівня їх фізичного здоров'я; формування інтересу до позааудиторних занять з фізичного виховання; формування потреби у здоровому способі життя та фізичному самовдосконаленні, потреби реалізувати у своїй практичній діяльності власний досвід фізичної культури. Третій етап – апробаційний – упровадження інноваційних технологій і форм організації позааудиторної спортивно-масової роботи в освітній процес ВНЗ. Четвертий етап – результативно-підсумковий – нами оцінювалися досягнення прогнозованого результату у вихованні фізичної культури студентів вищих навчальних закладів у процесі позааудиторної спортивно-масової роботи, який проявляється у розвитку морально-вольових, фізичних і духовних якостей майбутніх фахівців.

Організаційно-управлінський блок передбачав запровадження певних психолого-педагогічних умов формування у студентів готовності до виховання фізичної культури у позааудиторній діяльності: 1) створення здоров'язберігаючого освітнього середовища; 2) суб'єктність учасників педагогічного процесу; 3) систематична мотивація студентів до процесу позааудиторної спортивно-масової роботи; 4) удосконалення змісту здоров'язбережувальних технологій у фізичному вихованні студентів.

Висновки. Отже, запропонована педагогічна система виховання фізичної культури студентів вищих навчальних закладів у процесі позааудиторної спортивно-масової роботи, на нашу думку, може бути використана при проектуванні освітнього середовища ВНЗ України, оскільки спроектований конструкт системи виховання фізичної культури студентів вищих навчальних закладів у процесі позааудиторної спортивно-масової роботи при його реалізації на практиці сприяє формуванню, збереженню і зміцненню здоров'я, індивідуалізації, самопізнанню, саморозвитку та досягненню фізичного розвитку особистості шляхом раціональної організації життєдіяльності на основі сприяння фізично-духовній гармонії студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Пустовіт Г. П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1–9 класів у позашкільних навчальних закладах : монографія / Г. П. Пустовіт. – Луганськ : Альма-матер, 2004. – 540 с.
3. Эдвард Т. Руководство инструктора оздоровительного фитнеса / Т. Эдвард, Б. Хоули, Д. Френкс. – К. : Олимпийская литература, 2004. – 375 с.
4. Ягупов В. В. Педагогіка : Навч. посібник / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.

REFERENCES

1. Honcharenko S. U. Ukrayins'kyu pedahohichnyy slovnyk / S. U. Honcharenko. – K.: Lybid', 1997. – 376 p.
2. Pustovit H. P. Teoretyko-metodychni osnovy ekolohichnoyi osvity i vykhovannya uchniv 1–9 klasiv u pozashkil'nykh navchal'nykh zakladakh: monohrafiya / H. P. Pustovit. – Luhans'k: Al'ma-mater, 2004. – 540 p.
3. Edvard T. Rukovodstvo instruktora ozdorovitel'nogo fitnessa / T. Edvard, B. Khouli, D. Frenks. – K.: Olimpiiskaya literatura, 2004. – 375 p.
4. Yahupov V. V. Pedahohika: Navch. posibnyk / V. V. Yahupov. – K.: Lybid', 2002. – 560 p.